

«Скіфська колискова» Миколи Вінграновського: спроба прочитання

Як це часто буває у віршах Вінграновського, текст містить і цілком конкретні, побутові та буттєві реальні деталі, й історичні, культурологічні, міфологічні мотиви, що переплітаються в дивному візерунку. Зовні – формально – ніби нехитрому, аж монотонному, прозоро-легкому (так і чути мугикання простенької мелодії – але чи колискової?): звучання двохстопного дактиля в усіх семи чотирирядкових строфах із перехресним чергуванням окситонних та парокситонних рим (більшість із яких – точні) абсолютно правильне, розмірене, жодного «нерегулярного» складу!

І слова здебільшого позначають конкретні прості реалії: *колесо, степ, колосок, жеребці і кобили, у траві молоко...* Однак уже з першого рядка («Колесо котить себе») виникає непорозуміння: як це – «котить себе»? Сонце? День, що котиться з ранку й до вечора, знову і знову? Другий рядок: «В голосі колеса сухо» (у п'ятій строфі буде варійований повтор: «Колесо котить себе, / Голос у колеса довгий»). Очевидно, йдеться про сухі, спекотні дні, що *котяться над степом*; уявляється *довга літня спекотна далечінь*, в яку боляче дивитися, вона миготить / *рябіє* в очах – кінець першої строфи розгортає цю панорамну картину на всю шир небокраю: «*Степ даленіє в рябе, / дихає спеченим духом*».

У наступній строфі зринає мотив сну: «*Дим засина з колоском, / Сплять жеребці і кобили, / Спить у траві молоко, / Дихає баба з могили*». Якщо не зважати на своєрідно подану деталь «Дим... з колоском», то ніби все звичайне, навіть таємнича «баба з могили» – просто кам'яна скульптура, яку ще називають «скіфською бабою». У розпалі спекотної днини все спить-засинає, лише баба «*дихає*». Щось є в тій метафорі-одухотворенні тривожне, насторожливе... Але ще переважає *сонний* мотив: шелестять шиплячі приголосні (-ск-сп-) і монотонно дзумкають носові та губні (-н-л-м-л-м-л-) у ненав'язливо-вишуканих консонансах.

У третій строфі звучить традиційне для колискової звертання: «*Гиля, моє скіфеня...*». Але чому саме так називає мати свою дитину? Хто це? З яких часів дивне створіння, до кого в передостанній строфі знову звертається співучий голос: «*Зранку, моє скіфеня, / Станеш до вечора скіфом*»; а в останніх рядках – «*З бабою в очі твої / Буду дивитись з могили*»? Чому «скіфеняті» так мало часу відведено на дорослішання – «*Зранку... до вечора*»? Як у тих випадках, коли йдеться про передчасне, важке випробування, коли за лічені години чи дні люди стають сивими...

Особливо насторожує у третій строфі другий рядок: «*...Гиля на вичинку шкіри*». Тут узагалі незрозуміло: з кого мають вичиняти шкіру? Хто це буде робити? Чому про це співають дитині-скіфеняті, та ще й в імперативному реченні-запрошенні? Наступні рядки (знову речення-імператив) асоціюються з побутом кочівників, войовничих давніх племен, котрі жили в південноукраїнському степу в незапам'ятні часи: «*Гиля в сідло на коня – / меч свої зуби ошкірив*». Очевидно, з цими хижими асоціаціями пов'язана і

«вичинка шкіри». Але зв'язок залишається непроясненим для читача. А ще виринає асоціація з пасткою, у яку заманюють довірливих малят у дитячих іграх із примовками «гиля-гиля...». Традиційний для колискових мотив дитячих страхів уособлено, як і годиться, в образі *вовка*, але в цій колисковій (в останньому рядку п'ятої строфи) він чомусь не сірий казковий вовчик, а якийсь незнайомий – безборонний, не готовий до небезпек: «*Вовк одягається голий...*».

Четверта строфа ділить часопростір у тексті рівно посередині, як полуднева пора ділить довгу спечну днину: «*Бринзою пахне роса, / В меду злипаються очі. / Бог прикотив небеса / темною хмарою з ночі*». Два перші рядки ще продовжують мотиви сну, дрімоти степового різнотрав'я під сонцем на пасовиську, а два наступні вже затуляються тінню грозової хмари, яку «*бог прикотив*»...

У п'ятій строфі, як уже згадано, знову «*колесо котить себе*», а з ним сплітаються мотиви-реалії, що несуть асоціації з минулого життя в південноукраїнських степах: нагадують чи то про чумацькі валки, чи то про селянські безкінечні, день у день клопоти: «*Соб, та гаття, та цабе...*» (3-й рядок). До двох пауз усередині цього рядка, після коротких однодвоскладних слів, додаються ще й довгі паузи після 3–4-го рядків, позначені трикрапками [див. підкреслене]. Яка недомовка стоїть за ними?

Однак останні шоста і сьома строфи нічого не прояснюють, лише додають тривожного відчуття, бо йдеться про далеке від дитячих казок майбутнє, передвіщене скіфеняті: «*Гиля на сон, на спання, / Бавитись нічого сміхом. / <...>*»; «*І пролетиш на орлі / Кров і літа, що зрябіли... / <...>*» – знов усередині останньої строфи пауза-недомовка, позначена трикрапкою [див. підкреслене]. Що віщує та *кров*? Звідки взявся *орел*? Скільки часу промайнуло в цьому художньому часопросторі? Один оберт сонця-колеса впродовж літньої безкінечної днини чи ціле людське життя – колесо, що котиться до смерті? «*З бабою в очі твої / Буду дивитись з могили*», – невже з потойбіччя лунає голос цієї колискової?

Або з широкого степу, із далини народної історії – пам'ятної й забутої, віддаленої і близької, чужої й рідної...